

A KLÍMAKATASZTRÓFA ELŐSZOBÁJÁBAN

Szécsi Gábor – Tóth I. János (szerk.): *Természet és felelősség. A környezeti etika és nevelés filozófiai alapjai*

■ A környezetfilozófiai érdeklődésű olvasó ezúttal egy olyan szöveggyűjteményt tart a kezében, amely az emberiség elsődlegesen megoldandó problémájával, a küszöbön álló klímaváltozással foglalkozik. A gyűjtemény az Alkalmazott Filozófiai Társaság Környezet–Etika–Nevelés témakörben tervezett, de végül lemondott szekszárdi konferenciája előadásainak tizenhárom szövegét tárja elénk. Az első rész a jelenlegi helyzet több évszázadra visszanyúló előzményeivel és a környezetfilozófia elméleti kérdéseivel foglalkozik, a második, *Környezet, etika, pedagógia* címet viselő rész főként a jövőbeli lehetőségeinkre koncentrálnak.

Manapság a szakma egyöntetű véleménye szerint Descartes dualista filozófiája a klímaválság alapja, de Fichte munkásságának eredménye is hasonló irányba vezet. „Az ember az kell legyen, ami, mégpedig pusztán csak azért, mert van” – mondja Fichte. Ebből következik – írja Hankovszky – hogy az énjével nagymértékben azonosított ember csak mindent (így a természetet is) legyőzve válhat önazonossá. De ha az ember a fichtei úton mindent alárendel önmagának, akkor menthetetlenül saját vesztébe rohan. (Hozzá kell tenni, hogy Fichte absztrakt gondolkozása többféle értelmezést tesz lehetővé, és a természet legyőzése nem kell

hogy szükségszerűen egyet jelentsen a természetrombolással.) Ezzel szemben áll Heidegger nézete: „Az ember nem a létező ura. Az ember a létező pásztora.” Eszerint az ember szabadságából következően válik lehetségessé az, hogy saját érdekeinek egyoldalú érvényesítésétől el tudjon tekinteni. Márpedig a klímaváltozást – Karikó Sándor írása szerint – többek között az erdőirtás, a telhetetlen profitérdek piedesztálra állítása, az erőforrások méltatlan kifosztása, a föld szennyezése stb. által az ember idézte elő. „A modern mezőgazdaság a természet ellen intézett támadás” – idéz Karikó Scruton *Zöld filozófia* című könyvéből.

Héraný Ferenc és Tóth I. János *Antropocentrizmus, környezet, kereszténység* című írása visszautasítja a környezetfilozófia azon feltevését, mely szerint a kereszténységre jellemző (de ógörög és modern gyökerekkel is rendelkező) antropocentrizmust kell felelőssé tennünk a természet agóniájáért, sőt, úgy vélik, hogy az „előfeltétele a környezeti válság megoldásának”, mert „a keresztény gondnokságetika a mértéktartásra épül, de mégis antropocentrikus jellegű, ami az emberi kiteljesedésre és öröme építő környezetetika lehetőségét mutatja be”, ami a napjainkban jellemző általános szekularizáció ellenére is érvényes. A tanulmány nem ért

egyét azzal sem, hogy az ember meghatározását le lehetne csupaszítani a biológia szempontjai szerint, mely által az csak egy faj lenne a többi között.

A tavaly elhunyt Roger Scruton brit filozófus szerint a klímaválság azért erősödik, mert az átlagember saját környezetéhez való hozzáállása negatív irányba változott, attól *elidegenedett*. Ha tenni akarunk a környezetért, a természetért, azt otthon kell elkezdenünk – a megoldás az *oikophiliában* keresendő. Érdekes gondolat, hogy azokban az országokban a legrosszabb az ökológiai helyzet, melyekben kommunista rendszer alakult ki, mivel az az *oikophiliával* ellentétes. (A 40 éves diktatúra Magyarországon sem múlt el nyomtalanul.) Tóth I. János *A klímasemleges társadalom elvi kérdései* című tanulmányában a kommunizmust civilizációs katasztrófának titulálja. „Az emberek többsége a nyomor és az élet-hosszig tartó gürcölés tudata miatt idegenedhetnek el otthonuktól, hazájuktól.” Gondolkodásuk opportunistává válik, „a többség számára a pénzszerzés vágya, a szükségletek kielégítése, a túlélés ösztöne erősebb, mint a hazaszeretet érzése”, mint ahogy a többségnek mindig csak a pillanatnyi egyéni érdeke számít. Még akkor is, ha tudja, hogy cselekvései hosszú távon negatív következményeket eredményeznek – írja Lányi Andrást idézve Czirkos Barnabás. A racionális gondolkodást és ítélőképességet így számos tényező befolyásolja; Machiavelli szerint az emberek általában egyenesen rosszindulatúak. A kapitalista berendezkedés *hirdetések – hitel – egyszeri használhatóság* hármas pillérére épülő fogyasztói társadalma egyébként – melyben a természethez való kötődésü-

ket teljesen elvesztett emberek egydimenziós rabszolgákká váltak (Marcuse) – ökológiai szempontból szintén kártékony életvitelre ösztönöz. Az egész Földön a kielégíthetetlen étvágyú nyugati értékrend kezdett el érvényesülni, melynek „hozománya az egyre növekvő energiaigény, az édesvízkészletek fokozatos kimerülése, a légkör problémái, a szörnyű pazarlás vagy a szennyezés, háttérben pedig a demográfiai helyzet áll” – írja Szabó Tibor.

Horckheimer és Adorno szerint az emberiség „primitívebb fokra zuhant vissza”, mert „a kapitalista-globalista rendszerrel azonosuló tőkés társadalom lényege, hogy a fogyasztókat teljesen magához láncolja [...], a tömegkommunikációs eszközök pedig e rendszer közvetítő csatornái. Szécsi Gábor ezzel kapcsolatban rávilágít, hogy „a média individuumközpontú szemléletének uralkodó értéként való megjelenése arra vezethető vissza, hogy a kereskedelmi érdekeit szem előtt tartó média a felhasználókat fontos személyekként kezeli”. És bár az (embereket a televízióhoz hasonlóan izoláló) internet segítségével könnyen alakulnak ki csoportok, azok „nem valódi közösségek”, mert azokban a „valódi identitás rejtve marad”. A lokális közösségek ugyanakkor a globális tudat hatása alatt állnak, így kialakul a *globalitás* (Meyerowitz). Az információáramlás felgyorsulása által szempillantás alatt érdekközösségek alakulhatnak ki (melyek akár a Fehér Ház sámánok általi ostromához vezethetnek). Szécsi meglátása szerint helyzetünkben az univerzalizmus megoldást kínálhat, mely a korszerű oktatással és a kommunikációs technológiák alkalmazásával orvosolni képes a környezet-

rombolást. Márpedig minden rendelkezésre álló eszközt igénybe kell vennünk, mert „egyáltalán nem biztos, hogy marad még harminc évünk” (Latouche).

Rácz Lajos *A természet lázadás*a című írása a globális felmelegedés civilizációs következményeire keresi a választ korábbi éghajlatváltozások kapcsán kialakult jelenségeket alapul véve: az elmúlt évszázadokban több alkalommal is megfigyelhető klímaromlás felgyorsította a társadalmi átalakulást.

Tóth I. János a globális klímaváltozás döntő okaként a fosszilis tüzelőanyagok elégetését nevezi meg, ezért a felmelegedés ellen folytatott küzdelem legfontosabb tényezőjének a természetes szénnyelők (pl. erdők) erősítését tartja, mely nélkül az olvadás exponenciális arányban folytatódik. Az energiatermelésben az atomenergia mellett tör lándzsát, melyet a repüléshez hasonlít, ami biztonságosabb, de az átlagemberek mégis veszélyesebbnek érzik, mint az autót. Szerinte az ökológiai lábnyom, a karbonlábnyom és a termékenység arányszám redukálása az egyetlen járható út a káros folyamatok lassítása érdekében, a redukció mértékét viszont szerinte az adott országban uralkodó viszonyokhoz kell igazítani.

Molnár Blanka Dewey nevelés-filozófiájának aktualitására hívja fel a figyelmet. Az amerikai filozófus szerint „a nevelésnek alkalmazkodó- és cselekvőképessé kell tennie a gyermeket a változó társadalomban, a társadalmi fejlődés érdekében. Alkalmasnak arra, hogy felelősen hozzanak döntéseket és cselekedjenek a környezet épsége, a gazdasági életképesség, az igazságos társadalom, valamint a jelen és a jövő generáció érdekében, helyi

és globális léptékben egyaránt”. Ezzel szemben David Orr azt állítja, hogy jelenleg az iskolai nevelés arra készít fel bennünket, hogy a Föld minél hatékonyabb kizsákmányolóivá váljunk. Ehelyett „új értékekre, etikára, élet- és magatartásformákra van szükségünk”.

Bertók Rózsa a *prudens* viselkedésről és a közjavakra (levegő, közterek, parkok használata, egészség stb.) való jogról ír, melyből senkit nem lehet kihagyni. A 2020-as nemzeti alaptantervet vizsgáló Füz Nóra és Fűzné Koszó Mária a környezettudatosság fejlesztésének jelentőségére hívja fel a figyelmet. Véleményük szerint az oktatásban „túlzott hangsúlyt kap az analitikus ismeretek fejlesztése, amelyet ritkán követ a szintézis, így a 12 éves oktatás végére a legtöbb fiatalban nem alakul ki egy egységes (holisztikus) világnézet”, a társadalomra jellemző, mélyebb gyökerű etikai problémák pedig különben is megoldhatatlanok a tudományos-technikai képzettség által.

Márfai Molnár László *Természetesztétika és természetetika között* című tanulmányában a történelem különböző periódusainak természetszemléletét tárgyalja. Érdekes a távol-keleti kultúrák természetesztétikájának távoli korokból eredő folytonossága, míg Európa a természeti szépséget csak a romantika idején fedezte fel, a visszafordíthatatlan természetrombolási tevékenysége viszont az ókorig nyúlik vissza (pl. a Mediterráneum jellegzetes kopasz hegyei a hajóépítéshez használt fák tömeges kivágása nyomán alakultak ki). Az írás kiemeli Vattimo eredményeinek jelentőségét, és nemzetközi szintű paradigmaváltást, kollektív felfogásunk átkeretezésének szükségességét sürgeti, illetve a konstruktív

társadalmi víziók fontossága mellett érvel, hogy végre meghallhaszuk a természet szavát.

Ha pillanatnyilag nem is a globális felmelegedés megállítása tűnik a legsürgetőbb feladatunknak, a témakör tárgyalásával nem várhatunk a Covid19-pandémia megszűnéséig, már csak azért sem, mert a világvárványok megjelenése szorosan összefügg a klímaválsággal. A kötet megjelenése kellemes, de

ami ennél fontosabb, hogy a jövőnket alapvetően meghatározó témában felmerülő kérdésekre kínál megoldást közérthető formában. Meggyőződésünk, hogy a környezettudatos viselkedés elterjedése nélkül az ember fennmaradása a Földön veszélybe kerül, ezért a *Természet és felelősség* elolvasását mindenkinek ajánljuk.

Sípos László

NAGYSZEBEN ÉS POLGÁRAI A 16. SZÁZADBAN

Mária Pakucs-Willcocks: *Sibiul veacului al XVI-lea. Rânduirea unui oraș transilvănean*

[A 16. századi Nagyszében. Egy erdélyi város rendje]

■ Pakucs-Willcocks Mária kézen fogja és végigvezeti az olvasót Nagyszébenben, két korszak határán, a középkor végén, valamint a kora újkor elején, a kora újkor hajnalára, annak első évtizedeire összpontosítva, amelynek köszönhetően megismerhetők egy erdélyi szász város politikai, társadalmi és vallási életének főbb aspektusai. Művében fény derül arra, hogy mit jelentett egy gazdag és egyben biztonságos településhez tartozni, és milyen történésekkel, jelenségekkel szembesültek e város lakói a 16. század során.

A szerző a bukaresti Nicolae Iorga Történeti Intézet kutatója, kutatási területéhez tartozik a kora újkor társadalom-, gazdaság- és várostörténet. Könyve, a bevezetőt követően öt nagyobb és több alfejezetre tagolódik, majd ezeket végszó,

mellékletek, forrásjegyzék, szakirodalom és az illusztrációk jegyzéke követi. A román nyelvű várostörténeti kiadványnak köszönhetően fény derül arra, hogy miképpen működött egy városi közösség öt-száz évvel ezelőtt, mindemellett egyéni és kollektív sorsokat fed fel, amelyekre írott és íratlan szabályok gyakoroltak hatást.

Pakucs-Willcocks a téma historiográfiája tárgyalásának nagy teret szentel, figyelembe veszi mindazokat a kutatásokat, kiadványokat, amelyek párhuzamba hozhatók saját eredményeivel. A könyv számottevően hat évtizedre koncentráll, az 1540–1600 közötti időszakra helyezi a hangsúlyt, amely meg egyezik Haller Péter és Albert Huet tevékenységének éveivel. A kötet levéltári, latin és német nyelvű források aprólékos és alapos feldolgo-